

ولایت فقیه

رهاورد دوران تبعید حضرت امام، به روایت اسناد ساواک

✦ پژوهشگر: رحیم نیکبخت*

<http://www.irdc.ir/fa/content/6359/default.aspx>

برابر اطلاع واصله رساله‌های آیت‌الله خمینی به علت ایجاد محدودیت از لحاظ چاپ و توزیع تا حدودی کمیاب و به همین جهت در بین بازاریان و طرفداران وی به قیمت گزافی خرید و فروش می‌شود. با وجود اینکه رساله سایر آیات از هر لحاظ جامع‌تر و در سطح بالاتری قرار دارد، معهذاً طرفداران [امام] خمینی از کمیابی و گران شدن رساله‌های مزبور به نفع [امام] خمینی تبلیغ و بهره‌برداری می‌کنند.

درآمد در تاریخ ۱۵ ساله انقلاب اسلامی بخش اعظم را دوران تبعید حضرت امام از ایران تشکیل می‌دهد که همین دوران هم به قسمت‌هایی چون دوران تبعید در ترکیه و دوران تبعید در عراق و دوران اقامت در فرانسه قابل عنوان‌بندی است. دوران طولانی تبعید حضرت امام از ایران رهاوردهای مهم و قابل ملاحظه‌ای داشت. در دوران اقامت یک ساله در ترکیه تحریرالوسیله را حضرت امام تدوین و نگاشتند. موضع‌گیری‌های صریح‌تر حضرت امام در قبال حکومت و نظام سیاسی در این کتاب بیان می‌گردد. ۱. دوره تبعید امام در عراق موضوع مهمتر و پراهمیت‌تر دیگری در ادامه مبارزات حضرت امام مطرح می‌گردد و آن شروع درس «ولایت فقیه یا حکومت اسلامی» است. بحث ولایت فقیه حدود و اختیارات آن اگرچه در متون فقهی موجود بود اما تا آن زمان کسی آن را به این صراحت طرح و بحث نکرده بود تأثیر شگرفی بر روند مبارزات اسلامی داشت در واقع حضرت امام (ره) در مرحله بعد از نفی کامل نظام شاهنشاهی به ارابه نظام ایده‌آل برخاسته از متن شریعت اسلامی پرداختند. حضرت امام پس از این مرحله در دوران تبعید خود در پاریس با تشکیل شورای انقلاب مقدمات علمی شکل‌گیری حکومت اسلامی را فراهم آوردند که موضوع مهم و قابل تأمل و بررسی است. به طور خلاصه می‌توان گفت **حضرت امام در سال ۱۳۴۲ به ویژه بعد از قیام ۱۵ خرداد به نفی کامل رژیم پهلوی پرداخت در دوران تبعید ترکیه و عراق مدل حکومتی جایگزین آن رژیم را ارابه دادند و رهاورد دوران اقامت در پاریس اجرایی و عملیاتی کردن این اندیشه بود.** با وجود حجم انبوهی از اسناد بر جای مانده از سازمان اطلاعات و امنیت حکومت پهلوی بررسی همه‌جانبه موضوع در این فرصت محدود امکان ندارد از این رو به مرور و بررسی اسناد محدود پیرامون رهاورد دوران اقامت حضرت امام در نجف اشرف که همان «بحث ولایت فقیه یا حکومت اسلامی» بود، می‌پردازیم. **ساواک و درس ولایت فقیه حضرت امام ساواک** در سال ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹ تلاش‌های گسترده‌ای برای تضعیف مقام و موقعیت حضرت امام انجام داده بود که حوادثی چون رحلت آیت‌الله العظمی حکیم و سپس شروع درس ولایت فقیه فعالیت‌های ساواک در تخریب وجه حضرت امام را تحت‌الشعاع قرار داد و به ویژه پس از انتشار متن سخنرانی امام در درس فوق‌الذکر به صورت نوار و جزوه نیروهای امنیتی رژیم را به انفعال کشاند و مأموران ساواک و سایر نیروهای مسئول موظف شدند تا بلکه از انتشار تکثیر و توزیع آن در ایران جلوگیری نمایند. بررسی و مرور گزارش‌های موجود در ساواک سابق که نسخه‌ای از آن در آرشیو مرکز اسناد* پرونده عظیم حضرت امام* انقلاب اسلامی موجود است می‌تواند تصویر روشنی از مقابله حکومت پهلوی با این مسئله باشد که در

ادامه به آن می‌پردازیم: ۱۰/۴/۴۹[۱۳] [آرام ساواک] گزارش [مهر سری] درباره رساله آیت‌الله خمینی محترماً معروض می‌دارد به منظور: کسب دستور در مورد توزیع رساله آیت‌الله خمینی خلاصه: پس از طرد آیت‌الله خمینی از ایران به عراق عده‌ای از عناصر افراطی مذهبی و طرفدار وی رساله او را چاپ و توزیع می‌نمودند که چون این امر در کسب وجهه و تقویت مشارالیه تأثیر به‌سزایی داشت لذا نسبت به جمع‌آوری رساله نامبرده و جلوگیری از تجدید چاپ آن اقدام گردید و کتابخانه و منزل یاد شده نیز در قم مورد بازرسی قرار گرفت و تعدادی رساله مشارالیه کشف گردید از جمله ۴۶۰ جلد رساله ارث، ۱۴۲۰ جلد تعلیقه، ۱۱۱ جلد الرسایل، ۱۸۱۲ جلد کتاب طهارت، ۱۱۵ جلد مناسک‌الحج و ۱۰۰ جلد نجات‌العباد که کلیه کتاب‌ها و رساله‌های مذکور جمع‌آوری و در اداره کل سوم نگهداری می‌گردد. طبق اطلاعاتی که اخیراً واصل شده پس از فوت آیت‌الله حکیم توضیح‌المسائل [امام] خمینی که قبلاً قیمت آن ۸۰ ریال بود به بهای بیشتری و حتی حدود یک هزار ریال خرید و فروش می‌گردد. نظریه: با توجه به اینکه با بررسی‌هایی که به عمل آمد کتب منتشره از طرف [امام] خمینی به مراتب از سطح رساله‌های سایر آیات پائین‌تر است لذا در صورت تصویب به منظور تضعیف [امام] خمینی و معرفی وی به عنوان داشتن ارتباط و وابستگی به دستگاه تعداد محدودی از رساله‌های وی به شرح فوق که هم‌اکنون در اداره کل سوم موجود است توسط ساواک‌های قم و تهران (قسمت بازار) با تظاهر به اینکه از طرف ساواک می‌باشد. بین طرفداران مشارالیه و متعصبین مذهبی توزیع گردد. ۲. مدیرکل اداره‌ی سوم ساواک پیرو درخواست ساواک تهران دستور زیر را برای مقابله با مقبولیت و محبوبیت حضرت امام صادر می‌کند: [آرام ساواک] [مهر سری] پیوست: دارد از اداره کل سوم به ریاست ساواک تهران درباره رساله آیت‌الله خمینی برابر اطلاع واصله رساله‌های آیت‌الله خمینی به علت ایجاد محدودیت از لحاظ چاپ و توزیع تا حدودی کمیاب و به همین جهت در بین بازاریان و طرفداران وی به قیمت گزافی خرید و فروش می‌شود. با وجود اینکه رساله سایر آیات از هر لحاظ جامع‌تر و در سطح بالاتری قرار دارد. معهداً طرفداران [امام] خمینی از کمیابی و گران شدن رساله‌های مزبور به نفع [امام] خمینی تبلیغ و بهره‌برداری می‌کنند. علیهذا به منظور خنثی کردن فعالیت‌های طرفداران وی و تضعیف [امام] خمینی و وانمود کردن اینکه نامبرده جهت احراز مقام مرجعیت با مقامات دولتی ارتباط دارد اینک تعداد ۳۴۰ جلد از رساله و تألیفات مختلف (به شرح پیوست) به پیوست ارسال می‌گردد. خواهشمند است دستور فرمائید با تظاهر به اینکه از طرف ساواک توزیع می‌شود به نحوه مقتضی بین طرفداران [امام] خمینی در منطقه بازار پخش گردد و نتیجه را ضمن تعیین عکس‌العمل این اقدام در بین روحانیون و جوامع مذهبی اعلام نمائید. مدیر کل اداره سوم- مقدم گیرنده ریاست ساواک قم با ارسال ۳۴۰ جلد رساله و سایر تألیفات مشارالیه (به شرح صورت پیوست) جهت اقدام مقتضی و اعلام نتیجه [امضاء] ۱۸/۴/۴۹[۱۳] ۲ پس از شروع درس ولایت فقیه امام وزارت خارجه از کویت به ساواک گزارش می‌دهد: «در تاریخ ۱۱/۲۲/۱۳۴۸ در برخی از مساجد کویت جزوه‌ای به زبان فارسی که در نجف طبع شده و حاوی درس‌هایی است که خمینی تحت عنوان «حکومت اسلامی یا ولایت فقیه» ایراد نموده بین حاضرین توزیع شده که یک نسخه به پیوست ارسال می‌گردد...» ۴ و ساواک در عطف‌نامه وزارت خارجه اعلام می‌کند: «آیت‌الله خمینی اخیراً در نجف اشرف ضمن تدریس در دو جلسه مبادرت به سخنرانی نموده و منظور وی اثبات و حقانیت حکومت اسلامی بوده و اظهارات مشارالیه روی نوار ضبط و توسط متعصبین مذهبی به ایران آورده شده است. ضمناً گفتار وی به صورت جزوه تحت عنوان فوق چاپ و در برخی از کشورهای از جمله کویت و هنگام مراسم حج در عربستان سعودی توسط عمال عراقی پخش شده است.» ۵ ساواک تهران در مراقبت‌های خود بعد از طرح درس‌های حکومت اسلامی توسط امام خمینی گزارشی به تاریخ ۱۲/۱۲/۱۳۴۸ از شهید آیت‌الله سعیدی به شرح زیر تهیه نموده است: «سید محمدرضا سعیدی از یکی از دوستان خود که جهت انجام مراسم حج به عربستان مسافرت و اخیراً مراجعت نموده است سؤال

نمود که آیا جزوه سخنرانی [امام] خمینی را در آنجا پخش می‌کردند یا خیر. مشارالیه جواب داد در منی این جزوه را که به زبان فارسی چاپ شده توزیع می‌نمودند و فقط يك نسخه به من دادند که آن را هم یکی از دوستان برده است.» در ادامه رئیس ساواک تهران نظر داده است که این متن سخنرانی علاوه بر زبان فارسی به زبان‌های عربی-ترکی وارد و ترجمه و بین حجاجی که جهت انجام حج رفته‌اند توزیع شده است: «بدیهی است غالب حجاج ایرانی طرفدار خمینی دارای چنین جزواتی می‌باشند به احتمال قریب به یقین پس از بازگشت به ایران آن را تکثیر و توزیع خواهند نمود. بنابراین لازم است که از وسایل حجاجی که به کشور وارد می‌شوند بازرسی به عمل آید.»^۶ مدیرکل اداره‌ی سوم ساواک مقدم در عطف گزارش ساواک تهران، آن ساواک را موظف می‌سازد تا ضمن مراتب و پیش‌بینی‌های لازم ترتیبی اتخاذ شود که عوامل تکثیر و توزیع جزوات و همچنین نوار سخنرانی امام را شناسایی و دستگیر نمایند.^۷ در یکی دیگر از گزارش‌های مأموران ساواک از فروردین سال ۱۳۴۹ می‌خوانیم: «رحمانی در يك مذاکره خصوصی به یکی از دوستانش اظهار داشته است جزوه‌های درس آقای خمینی که در عراق چاپ شده در مکه توزیع گردیده است و تعدادی توسط حجاج به ایران آورده شده و در ایران تجدید چاپ گردیده است این جزوه دست به دست می‌گردد تا همه از مطالب آن اطلاع پیدا کنند.»^۸ انتشار جزوه درس‌های امام خمینی ساواک را به وحشت انداخت در گزارش زیر اطلاعات بیشتری در مورد آن درج شده است: «درس‌هایی از [امام] خمینی آیت‌الله خمینی ضمن درس‌هایی که در شش جلسه در تاریخ‌های ۱ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸/۱۱/۱۳۴۸ در نجف برای طلاب عنوان نموده سخنان وی گردآوری و در ۴۲ صفحه‌ی استنسیل و پلی‌کپی و در ایام مناسک حج به وسیله پاره‌ای از طرفداران وی بین حجاج به فروش رسانده شده است در این مجموعه اهم مطالب به وسیله ماشین‌کننده به طور کشیده تایپ گردیده و اغلب سخنان مشارالیه درباره تشکیل حکومت اسلامی و وظایف فقها دور می‌زند که در آن گوشه و کنایه‌هایی به استعمار و من‌جمله به کشورهای اسلامی و ایران زده است. نظریه منبع: جزوه‌های مزبور را عده‌ای به صورت کتابچه‌ای درست کرده‌اند و در مکه و کربلا و نجف درس‌های نامبرده را در شش جلد به فروش می‌رسانند. نظریه‌های رهبر عملیات: ۱- احتمال می‌رود جزوه‌های مذکور را حجاجی که از سفر حج مراجعت کرده باشند با خود به همراه آورده و به طور یقین اغلب آنها در قم بین طرفداران [امام] خمینی توزیع گردیده است. ۲- يك نسخه ماشین شده در ۴۰ برگ که از روی جزوه اصلی رونوشت‌برداری شده جهت هرگونه اقدام مقتضی به پیوست ایفاء می‌گردد. دانشگر رئیس ساواک: دستور داده شد که شیخ عباس ایزدی مورد مراقبت قرار گیرد و چنانچه جزوات دیگری بین اشخاص باشد شناسایی گردند.»^۹ جزوات درس امام خمینی در مورد ولایت فقیه و حکومت اسلامی فقط در مراکز دینی و بین مردم مذهبی کوچه و بازار توزیع و مورد توجه قرار نگرفت بلکه طبق گزارش بعدی در خوابگاه دانشجویان دست به دست می‌گردید: به ریاست ساواک تهران (۲۰ هـ ۱۲) [آرم ساواک] از اداره کل سوم (۳۱۲ درباره توزیع جزوه پیامی از: امام خمینی در کوی دانشگاه تهران اخیراً جزوه مزبور در دست عده‌ای از عناصر افراطی مذهبی دیده شده و طبق اطلاع در کوی دانشگاه نیز توسط اشخاص ناشناس در بین دانشجویان ساکن کوی مزبور توزیع گردیده است. خواهشمند است دستور فرمائید از طریق منابع و امکانات موجود نسبت به شناسایی عواملی که در تهیه و توزیع این جزوه دخالت دارند اقدامات لازم معمول و نتیجه را به این اداره کل گزارش نمایند. ۱۰ مدیرکل اداره سوم مقدم از طرف تهیه کننده عباسی [امضا] ۱۳/۵/۵۰ [۱۳] در ادامه سند متن جزوه که روی آن و بالای برخی از صفحات دیگر نوشته شده است «به دیگران هم بدهید بخوانند» در پرونده بایگانی گردیده است. ۱۱ علاوه بر متن جزوه در آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی نوارهای صوتی سخنرانی امام هم موجود است. ضمن اینکه مبارزان مسلمان این جزوات را به صورت کتاب تدوین و با نام‌های

گمراه کننده چون «نامه‌ای به امام کاشف‌الغطا» در خارج از ایران منتشر می‌کردند و از طرق گوناگون به ویژه زوار عتبات عالیات به داخل ایران می‌فرستادند.

پی نوشت:

* رحیم نیکبخت، مدیر بخش تدوین

۱ . ساواک پس از اطلاع از انتشار این کتاب در عراق در سال ۱۳۴۶ دستور بررسی و استخراج موارد ضد حکومت پهلوی را صادر می‌کند ر ک به آرشیو مرکز . در گزارش‌های*اسناد انقلاب اسلامی، پرونده امام خمینی، ش ب ۸۲۰، ش س ۳ الی ۷. * ساواک نام حضرت امام بدون لقب و نهایت با عنوان آیت‌الله قید شده است در داخل کروشه لفظ [امام] افزوده محقق است.

۲ . آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، پرونده امام خمینی، کد ۱۱۱/۵۷، ش ب ۸۴۵، ش س ۱۵ و ۱۴

۳ . همان، ش س ۱۶ .

۴ . آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی، پرونده امام خمینی، کد ۱۱۱/۵۵، ش ب ۸۴۳، ش س ۱۵ .

۵ . همان، ش س ۱۶ .

۶ . آرشیو مرکز اسناد، ش ب ۸۴۳، ش س ۱۰۴ .

۷ . همان، ش س ۱۰۵ .

۸ . آرشیو مرکز اسناد... همان پرونده، ش ب ۸۴۴، ش س ۹ .

۹ . همان، ش ب ۸۴۴، ش س ۳۶ .

۱۰ . همان آرشیو، ش ب ۳۰۷، ش س ۱۲۵ .

۱۱ . همان ش س ۱۲۷ الی ۱۳۴ .